

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор з методичної роботи
к.ю.н., доц. Жукевич І.В.
« 2 » Вересня 2020р.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
щодо організації та проведення
комплексного атестаційного екзамену за
фахом з дисциплін циклу професійної
підготовки для студентів IV-го курсу
галузі знань 07 «Управління та адміністрування»
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
освітньої програми «Фінансовий менеджмент»

Методичні вказівки щодо організації та проведення комплексного атестаційного екзамену за фахом з дисциплін циклу професійної підготовки для студентів IV-го курсу галузі знань 07 «Управління та адміністрування» 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». — Івано-Франківськ : Університет Короля Данила, 2020. — 37 с.

Розробники: к.е.н., доц. Тимоць М. В.,
к.е.н. Шинкар С.М.
викл. Осипенко З.В.

Методичні вказівки щодо організації та проведення комплексного атестаційного екзамену за фахом обговорено та рекомендовано до затвердження на засіданні кафедри управління та адміністрування

Протокол № 2 від «02» вересня 2020 року

*Завідувач кафедри
«02» вересня 2020 року*

(Шинкар С.М.)

ЗМІСТ

Вступ.....	4
1. Загальні правила організації та проведення комплексного атестаційного екзамену за фахом.....	5
1.1 Організація та порядок проведення комплексного атестаційного екзамену за фахом.....	5
1.2 Структура екзаменаційного білета (комплексного кваліфікаційного завдання).....	6
2. Зміст програми комплексного атестаційного екзамену за фахом.....	7
2.1 «Фінанси».....	7
2.2 «Банківська система».....	16
2.3 «Страховання».....	30
3. Приклади розв'язання практичних (ситуаційних) завдань.....	39
4. Критерії оцінювання знань студентів.....	45

ВСТУП

Методичні вказівки розроблено відповідно до вимог освітньої програми підготовки фахівців за освітнім ступенем бакалавр спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» та мають на меті допомогти студентам якісно підготуватися до складання комплексного атестаційного екзамену за фахом.

Комплексний атестаційний екзамен за фахом є складовою підсумкової атестації випускників Університету Короля Данила, які навчаються за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». Він проводиться наприкінці навчального процесу підготовки фахівців за освітнім ступенем бакалавр після завершення виробничої практики.

Комплексний атестаційний екзамен за фахом є узагальнюючим і підсумковим контролем, що покликаний виявити обсяг знань і практичних умінь, здобутих студентами протягом вивчення дисциплін, що виносяться на атестаційний екзамен.

Комплексний атестаційний екзамен за фахом передбачає перевірку знань студентів із таких навчальних дисциплін:

- «Фінанси»;
- «Банківська система»;
- «Страхування».

Зміст комплексних атестаційних завдань, що виносяться на комплексний атестаційний екзамен за фахом, орієнтується на діагностику рівня опанування бакалавром професійних компетенцій, що визначені у «Освітньо-професійній програмі підготовки бакалавра за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування», а також засобах діагностики якості вищої освіти.

1. ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ КОМПЛЕКСНОГО АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ ЗА ФАХОМ

1.1 Організація та порядок проведення комплексного атестаційного екзамену за фахом

Під час розробки програми комплексного атестаційного екзамену за фахом застосовані такі основні методичні підходи:

1. Для перевірки відповідності знань випускників і їх практичної підготовки вимогам кваліфікаційної характеристики фахівця з фінансів і кредиту в розділах програми комплексного атестаційного екзамену за фахом зазначено основні теоретичні питання, які мав опанувати студент із навчальної дисципліни, щоб мати можливість працювати за професійним призначенням бакалавра з фінансів і кредиту.

2. Атестаційний екзамен має комплексний характер, тому його програма складається з узагальнених розділів програм профільюючих дисциплін для оцінки загального рівня кваліфікації випускника.

3. Комплексний характер атестаційного екзамену передбачає необхідність під час підготовки до нього користуватися літературними джерелами з усіх зазначених дисциплін.

Комплексний атестаційний екзамен за фахом проводиться в усній формі за білетами, складеними відповідно до програми екзамену. Перед екзаменом провідні викладачі випускної кафедри надають консультації.

Для проведення комплексного атестаційного екзамену за фахом створюється Екзаменаційна комісія (ЕК), яка оцінює відповіді студентів. Голова ЕКу призначається Міністерством освіти і науки України за пропозицією ректора університету з представників галузей-замовників. До складу комісії входять викладачі кафедри та стейкхолдери. Персональний склад ЕКу затверджується ректором не пізніше, ніж за місяць до початку його роботи.

Робота ЕКу проводиться в терміни, передбачені навчальними планами. Графік роботи комісії затверджується ректором університету.

До початку екзамену до ЕКу подаються такі документи: наказ ректора про допуск до державних екзаменів, довідка про виконання студентом навчального плану й одержані оцінки.

Для оформлення протоколів з числа членів комісії призначається секретар. До комплексного атестаційного екзамену за фахом допускаються студенти, які завершили вивчення всіх теоретичних дисциплін, отримали позитивні оцінки з усіх залікових і екзаменаційних предметів.

Комплексний атестаційний екзамен за фахом проводять у навчальних

Усі студенти групи мають з'явитися до початку екзамену в аудиторію, що вказана в розкладі.

На підготовку відповідей на завдання екзаменаційного білета студенту відводять 30 хвилин.

Під час комплексного атестаційного екзамену за фахом забороняється:

- використовувати будь-яку літературу, записи та мобільні телефони;
- підказувати, говорити, надавати консультації іншим студентам;
- консультиватися з членами ЕКу;
- виходити з аудиторії з будь-якими робочими аркушами.

На відповіді (включно з додатковими питаннями) відводять 30 хвилин. Порядок відповідей на питання визначає сам студент. Відповідь студента на питання екзаменаційного білета має бути чіткою, логічною та науково-обґрунтованою. Відповідь варто будувати в єдності теорії та практики з підтвердженням теоретичних положень конкретними фактами.

Члени ЕКу мають право ставити додаткові питання як поглибленого, так і доповнюючого характеру. Однак, вони не можуть виходити за рамки програми комплексного атестаційного екзамену за фахом.

Екзамен проводиться на відкритому засіданні ЕКу, а рішення про оцінку приймається на закритому засіданні ЕКу відкритим голосуванням простою більшістю голосів. Голова ЕКу після засідання комісії оголошує студентам результати комплексного атестаційного екзамену за фахом.

Протоколи засідання ЕКу підписують голова та члени комісії.

1.2 Структура екзаменаційного білета (комплексного кваліфікаційного завдання)

Екзаменаційний білет складається з двох частин – теоретичної та практичної. Теоретична частина містить три питання, на які треба дати вичерпну відповідь. У практичну частину входить конкретне ситуаційне завдання або задача, за результатами виконання якого оцінюється вміння студента використовувати здобуті знання для розв'язання фахових завдань. Завдання білету мають міждисциплінарний (інтегрований) характер, що спрямований на виявлення сформованості аналітичних, діагностичних, прогностичних умінь випускника. Білети рівноцінні за складністю і трудомісткістю та забезпечують перевірку готовності випускника до професійної діяльності.

2. ЗМІСТ ПРОГРАМИ КОМПЛЕКСНОГО АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ ЗА ФАХОМ

2.1 «Фінанси»

Тема 1. Предмет фінансової науки. Фінансові категорії

Фінанси як економічна категорія. Об'єктивні передумови виникнення фінансів. Об'єкти та суб'єкти фінансових відносин.

Зміст розподільчої функції. Об'єкти і суб'єкти розподілу.

Контрольна функція фінансів, їх зміст. Регулююча функція фінансів.

Взаємозв'язок фінансів з іншими розподільчими категоріями у процесі вартісного розподілу і перерозподілу ВВП. Фінанси і ціни. Загальні риси та відмінності фінансів, заробітної плати, інших доходів фізичних осіб, як інструментів розподілу. Фінанси і кредит.

Фінансовий контроль: його зміст, значення і види. Фінансові ресурси. Їх суть, склад, структура. Фінансові ресурси держави, їх джерела та метод акумуляції. Фінансові ресурси суб'єктів господарювання. Фінансові ресурси фізичних осіб

Напрями та форми використання фінансових ресурсів. Розподіл фінансових ресурсів за цільовим призначенням. Фінансові резерви, їх суть і значення. Форми і методи формування фінансових резервів. Резервний фонд бюджету. Мета створення та напрями витрачання коштів резервного фонду Атестаційного бюджету України.

Тема 2. Генезис і еволюція фінансів

Історичний характер фінансів. Зародкові форми фінансів. Первинні форми фінансових відносин.

Зародження тв. Поширення терміну «фінанси». Фінанси як економічна категорія. Розширення фінансових відносин. Еволюція форм фінансових відносин.

Еволюція податку. Натуральна та грошова форма оподаткування. Домени як доходи від державної власності. Регалії як метод формування доходів державної казни. Субсидії на етапі формування доменіального устрою. Реформування податків.

Розвиток бюджету. Еволюція державних доходів і видатків. Розвиток системи державних фінансів. Перевищення доходів бюджету над видатками. Формування бюджетної системи України.

Зародження та історичний розвиток позабюджетних фондів та атестаційного кредиту.

Тема 3. Становлення та розвиток фінансової науки

Історичні передумови виникнення фінансової науки та її роль у суспільстві. Фінансова наука як самостійна галузь знань. Мета фінансової науки.

Структура та особливості фінансової науки. Суб'єкти та об'єкти фінансової науки. Об'єкт та предмет дослідження фінансової науки. Предмет фінансового дослідження. Функції фінансової науки.

Зародження та історичний розвиток фінансової науки у світі. Фінансова наука у XV_XIX ст. Світова фінансова наука XX ст.

Розвиток фінансової науки у сучасний період. Сучасна фінансова думка.

Тема 4. Фінансове право і фінансова політика

Поняття фінансової системи, її склад та принципи побудови. Сфери і ланки фінансових відносин.

Сутність та головна мета фінансової політики держави. Стратегія і тактика фінансової політики. Умови результативності фінансової політики. Основні складові фінансової політики держави. Фінансова політика держави у різних галузях. Фінансова політика суб'єктів господарювання та її складові. Основні завдання фінансової політики суб'єктів господарювання. Фінансова політика домогосподарств.

Фінансовий механізм та його роль у реалізації фінансової політики держави. Склад фінансового механізму.

Управління фінансами. Функції органів управління фінансами.

Фінансове право як самостійна галузь права. Основи фінансового законодавства.

Тема 5. Податки. Податкова система

Податки як економічні відносини. Суть та функції податків. Поняття обов'язкових платежів. Податкові платежі, відрахування, внески. Податкові збори.

Елементи податку. Основні види податків. Прямі і непрямі податки. Класифікація податків за характером відсоткових ставок.

Податкова система України: суть та склад. Загальнодержавні та місцеві податки. Принципи оподаткування.

Податкова політика як діяльність держави у сфері оподаткування. Критерії успішності податкової політики.

Характеристика основних податків і зборів податкової системи України. Пряме і непряме оподаткування.

Тема 6. Бюджет. Бюджетна система

Бюджет як основний фінансовий план держави та інструмент управління економікою. Суть та призначення бюджету. Економічний зміст бюджету. Розподільча та контрольна функції бюджету.

Бюджетна система України. Принципи побудова бюджетної системи. Зведений бюджет.

Бюджетний процес та його складові. Бюджетне планування та збалансування бюджету. Учасники бюджетного процесу. Стадії бюджетного процесу. Касове виконання бюджету. Казначейська форма обслуговування атестаційного бюджету.

Державні доходи їх економічний зміст. Склад та класифікація державних доходів. Доходи бюджету. Матеріальне джерело доходів бюджету. Склад та методи формування доходів бюджету.

Державні видатки та їх особливості. Принципи організації державних видатків. Класифікація державних видатків. Методи фінансування державних витрат. Форми бюджетного фінансування. Метод єдиного казначейського рахунку.

Тема 7. Бюджетний дефіцит

Бюджетний дефіцит як перевищення видатків над доходами.

Причини виникнення бюджетного дефіциту.

Види бюджетного дефіциту. Стійкий і тимчасовий бюджетний дефіцит. Відкритий і прихований бюджетний дефіцит. Свідомий та вимушений бюджетний дефіцит. Фактичний, структурний та циклічний бюджетний дефіцит. Активний і пасивний бюджетний дефіцит.

Особливості розвитку економіки України, що зумовлюють дефіцит бюджету. Заходи держави, спрямовані на подолання бюджетного дефіциту.

Джерела покриття бюджетного дефіциту. Державні позики та емісія грошей. Інфляційні та не інфляційні джерела. Наслідки бюджетного дефіциту.

Тема 8. Атестаційний кредит

Економічна сутність атестаційного кредиту, його призначення. Відмінність атестаційного кредиту від банківського. Об'єктивна необхідність та доцільність використання атестаційного кредиту. Функції атестаційного кредиту.

Види атестаційного кредиту. Внутрішній і зовнішній атестаційний кредит. Боргові цінні папери держави. Міжнародний атестаційний кредит.

Класифікація державних позик за різними ознаками. Джерела погашення державних позик.

Поняття атестаційного боргу та види. Обслуговування атестаційного

боргу. Вплив атестаційного боргу на економіку країни.

Управління державним боргом. Принципи управління державним боргом. Мета політики управління боргом. Методи коригування позикової політики.

Тема 9. Місцеві фінанси. Бюджетний федералізм і фінансове вирівнювання

Сутність, функції та роль місцевих фінансів. Місцеві фінанси як система фінансових відносин. Принципи організації місцевих фінансів. Територіальна громадян та її функції.

Місцеві бюджети у бюджетній системі України. Склад та особливості місцевих бюджетів. Загальний та спеціальний фонд. Поточний бюджет та бюджет розвитку. Класифікація доходів місцевих бюджетів за економічною природою. Власні і закріплені доходи. Видатки місцевих бюджетів. Поточні видатки і видатки розвитку. Місцеві податки та збори. Касове виконання місцевого бюджету.

Державна регіональна фінансова політика та її мета. Бюджетне регулювання як засіб збалансування бюджетів. Фінансове вирівнювання. Міжбюджетні відносини. Способи розмежування доходів. Бюджетний федералізм. Міжбюджетні трансферти.

Тема 10. Соціальні позабюджетні фонди

Становлення та розвиток соціальних позабюджетних фондів. Необхідність формування позабюджетних фондів. Загальна характеристика соціальних позабюджетних фондів. Функції та завдання соціального страхування.

Джерела формування доходів бюджетів позабюджетних фондів. Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування як консолідований страховий внесок.

Пенсійний фонд України як центральний орган виконавчої влади. Система пенсійного забезпечення в Україні та її рівні. Особливості реалізації пенсійного реформи в Україні. Основні завдання Пенсійного фонду України.

Фонд загальнообов'язкового атестаційного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, та витратами зумовленими народженням і похованням, Фонд загальнообов'язкового атестаційного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, Фонду загальнообов'язкового атестаційного соціального страхування на випадок безробіття як некомерційні самоврядні організації.

Тема 11. Фінанси суб'єктів господарювання

Основи організації фінансів підприємства. Особливості організації фінансових відносин на підприємствах залежно від організаційно-правової форми. Комерційний розрахунок і його принципи. Бюджетне (кошторисне) фінансування. Неприбуткова діяльність.

Майно підприємства. Поняття капіталу. Вкладений і нагромаджений капітал власний капітал. Статутний капітал підприємства. Основний капітал. Основні засоби підприємства. Їх структура, вартісна оцінка та відтворення. Оборотний капітал. Оборотні кошти підприємства. Склад оборотних коштів. Джерела формування оборотних коштів.

Доходи підприємства, їх склад та економічна характеристика. Витрати підприємства. Витрати підприємства за видами діяльності. Прибуток (збиток) суб'єктів господарювання. Формування і розподіл прибутку. Валовий прибуток. Прибуток до оподаткування. Валові доходи та валові витрати підприємства. Рентабельність як відносний показник прибутковості. Види рентабельності. Показники оцінки фінансового стану підприємництва: ліквідність, платоспроможність, фінансова стійкість.

Тема 12. Фінанси домогосподарств.

Домогосподарство як інституційна одиниця та суб'єкт фінансових відносин.. Основні завдання домогосподарств в умовах економіки ринкового типу.

Фінанси домогосподарств та їх особливості. Фінансові потоки домогосподарства. Фінансове планування у домогосподарствах. Фінансування домогосподарств за допомогою кредитних ресурсів.

Бюджет домогосподарства та його структура. Джерела доходів домогосподарств. Напрямки видатків домогосподарств. Тенденції зміни структури витрат домогосподарств. Бюджет домогосподарств і прожитковий мінімум.

Споживання і заощадження населення. Фінансові ресурси домогосподарств. Чинники, що впливають на розмір витрат домогосподарств. Особисті фінанси та їх розвиток в умовах ринку.

Тема 13. Страхування. Страховий ринок

Сутність, форми й методи страхового захисту. Економічна необхідність і роль страхування у забезпеченні безперервності суспільного виробництва.

Система страхових фондів. Форми створення резервних страхових фондів. Переваги і недоліки різних форм створення резервних страхових фондів.

Суб'єкти страхування. Фінансові відносини у сфері страхування. Співстрахування та перестрахування. Сфера охоплення страхових відносин. Страхові платежі та страхові тарифи. Страхове відшкодування та страхова сума. Методи визначення розміру страхових відшкодувань. Страховий поліс як документ, що посвідчує факт страхування. Страховий випадок і страхова подія. Класифікація страхування.

Поняття страхового ринку. Учасники страхового ринку. Страхові агенти і страхові брокери.

Тема 14. Фінансовий ринок

Об'єктивна необхідність і значення фінансового ринку. Економічний зміст фінансового ринку. Функції фінансового ринку. Учасники фінансового ринку.

Склад та структура фінансового ринку. Класифікація фінансового ринку. Первинний та вторинний фінансовий ринок. Біржовий та позабіржовий фінансовий ринок.

Поняття та види цінних паперів. Емітенти та інвестори.

Акція як цінний папір. Види акцій. Прості і привілейовані акції. Документарна та бездокументарна форма випуску акцій. Номінальна та ринкова вартість акцій.

Облігації як вид борових цінних паперів. Види облігацій. Процентні та безпроцентні облігації. Казначейські зобов'язання держави. Інвестиційні та ощадні сертифікати. Векселі та їх види.

Приватизаційні цінні папери. Похідні цінні папери.

Тема 15. Фінансовий менеджмент

Поняття фінансового менеджменту та його роль у сучасних умовах. Мета та завдання фінансового менеджменту. Функції фінансового менеджменту та їх класифікація залежно від суб'єкта і об'єкта.

Завдання фінансових менеджерів. Механізм фінансового менеджменту. Напрямки діяльності фінансових менеджерів. Функціональні обов'язки фінансових менеджерів. Інструменти фінансового управління.

Стратегія і тактика фінансового менеджменту. Система забезпечення фінансового менеджменту. Правове забезпечення фінансового менеджменту підприємств України. Організаційне забезпечення фінансового менеджменту як сукупність внутрішніх структурних служб підприємства. Система інформаційного забезпечення фінансового менеджменту.

Тема 16. Міжнародні фінанси

Міжнародні фінансові відносини як форма міжнародних економічних відносин. Особливості руху міжнародних фінансових потоків.

Поняття та роль міжнародних фінансів. Призначення міжнародних фінансів. Розподільча та контрольна функції міжнародних фінансів.

Тенденції розвитку світового фінансового ринку. Світовий фінансовий ринок з функціонального та інституційного погляду. Міжнародний фінансовий ринок – суть та призначення. Особливості сучасного міжнародного фінансового ринку. Класифікація міжнародного фінансового ринку. Сегменти міжнародного фінансового ринку..

Міжнародні фінансові організації. Організація Об'єднаних Націй (ООН) та Європейський Союз (ЄС). Міжнародні фінансові інституції. Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Всесвітній банк.

Тема 17. Фінансова безпека держави

Економічна безпека держави та її три тури. Фінансова безпека держави у системі економічної безпеки.

Поняття та роль фінансової безпеки. Складові фінансової безпеки та їх призначення. Бюджетна, валютна, грошово-кредитна, боргова, банківська та інвестиційна безпека. Фінансова безпека страхового та фондового ринку.

Об'єкти та суб'єкти фінансової безпеки держави. Фактори, що впливають на фінансову безпеку держави та їх класифікація. Принципи забезпечення фінансової безпеки держави.

Зовнішні та внутрішні загрози фінансовій безпеці держави. Індикатори фінансової безпеки держави.

Тема 18. Фінанси країн з розвинутою ринковою економікою.

Особливості грошового обігу та грошово-кредитної політики Сполучених Штатів Америки. Федеральна резервна система США. Податкова система країни. Особливості формування доходів та здійснення видатків федеральним та місцевими бюджетами.

Грошова система та грошово-кредитна політика Японії. Податкова та пенсійна системи країни. Дохідна і видаткова частини атестаційного бюджету країни. Бюджетна система та бюджетний процес у Японії.

Особливості грошової системи та грошово-кредитної політики Німеччини. Особливості функціонування фінансово-кредитних установ у країні. Бюджетна система та бюджетний устрій Німеччини. Податкова система земель та федеральні податки.

Особливості функціонування фінансової системи скандинавських

країн. Спільні риси та специфіка атестаційного регулювання фінансової сфери у цих країнах. Державні витрати, рівень оподаткування, державне споживання у країнах Скандинавії. Соціальна спрямованість державної політики.

Тема 19. Фінанси ЄС

Європейська економічна інтеграція: етапи розвитку та коригування пріоритетів фінансової політики. Етапи регіональної економічної інтеграції.

Інституційна структура ЄС в контексті формування єдиної фінансової політики. Основні інститути влади Європейського Союзу. Фінансові органи ЄС.

Організація фінансів ЄС. Автономний бюджет, гармонізація податкового законодавства, формування єдиної валютної політики та єдиного ринку банківських послуг. Поглиблення інтеграції в інституційній сфері.

Особливості формування бюджету та бюджетний процес Європейського Союзу. Доходи і витрати бюджету ЄС.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Базова

1. Бердар О.С. Фінанси підприємств: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури. 2019. 296с.
2. Бедринець М.Д., Довгань Л.П. Фінанси підприємств: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури. 2018. 292с.
3. Біла О.Г., Юсипович О.І. Фінанси підприємств: навч. посіб. Алерта. 2016. 186с.
4. Біла О.Г. Фінанси: навч. посіб. Львів, 2012. 390 с.
5. Вдовенко Л.О. Фінанси: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 152 с.
6. Венгер В.В. Фінанси: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 432 с.
7. Дема Д., Стойко О. Фінанси. Навчальний посібник. Алерта, 2014. 432с.
8. Іжевський П.Г. Фінанси: навч. посіб. Львів: “Магнолія 2006”, 2013. 373 с.
9. Кремень О.І., Кремень В.М. Фінанси. Навч. посібник, 2018. 416с.
10. Кудряшов В.П. Курс фінансів: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 431 с.
11. Меглаперидзе А.С. Фінанси: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 420 с.

12. Теорія фінансів: підручник /С.В. Бойко, Л.П. Гацька, В. В. Гошовська та ін.; за ред. В.М. Федосова, С.І. Юрія. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 576 с.
13. Фінанси: навч. посіб./ Оспіщев В.І., Лачкова Л.І., Близнюк О.П. та ін. Київ: Знання, 2013. 366 с.
14. Фінанси: навч. посіб./ І.І. Пилипенко, Т.Г. Бондарук, Л.Є. Момотюк, І.С. Ігнатова. Київ: ДП “Інформ.-аналіт. агентство”, 2013. 467 с.
15. Фінанси: курс для фінансистів: підручник. /за ред. П.Ю. Буряка та О.Б. Вихор. Київ: Хай-Тек Прес, 2010. 528 с.
16. Фінансовий ринок: навчальний посібник за заг.ред. Арутюнян С.С. Київ. Гуляєва В.М. 2018. 484с.
17. Юшко С.В. Бюджетна система: підручник. Харків: Вид. ХНЕУ, 2018. 384с.

Допоміжна

1. Барановський О.І. Фінансові кризи: передумови, наслідки і шляхи запобігання: Монографія. – К. Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 754 с.
2. Венгер В.В. Фінанси: Навч. посіб. – К.: ЦУЛ, 2009. – 432 с.
3. Карлін М.І. Державні фінанси України: Навч. посіб. – К.: Знання, 2008. – 348 с.
4. Колесников О.В., Бойко Д.І., Коковіхіна О.О. Історія грошей та фінансів: Навч. посіб. – 2-ге вид., перероб і доп. – К.: ЦУЛ, 2008. – 140 с.
5. Пасічник Ю.В. Бюджетна система України: Навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 670 с.
6. Сунцова О.О. Місцеві фінанси: Навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: ЦУЛ, 2008. – 488 с.
7. Фінанси: Навч. посіб. / В.С. Загорський, О.Д. Вовчак, І.Г. Благун, І.Р. Чуй. – 2-ге вид., стер. – К.: Знання, 2008. – 247 с.

8. Меглаперидзе А.С. Фінанси [Текст]: навч. посіб. / А.С. Меглаперидзе. – К.: ЦУЛ, 2013. – 420 с.

2.2 «Банківська система»

Тема 1. Суть, структура, принципи та функції банківської системи

Передумови становлення і розвитку банківської справи. Характеристика банку як специфічної комерційної установи. Сутність банківської діяльності. Банк як важливий елемент банківської системи, організація банківських систем. Центральний банк. Класифікація банківських інститутів.

Тема 2. Організаційно-правовий статус та функціональна спрямованість НБУ

Організаційно-правові основи функціонування Національного банку України. Функції НБУ. Операції Національного банку України. Структура Національного банку України. Форми управління НБУ.

Тема 3. Організаційно-правовий статус та особливості функціонування комерційних банків

Принципи організації роботи банку. Банківські операції. Зміст і класифікація пасивних операцій. Сутність активних операцій. Реалізація функцій банку. Порядок заснування банківської установи. Документи та вимоги для отримання банківської ліцензії. Перелік ліцензованих операцій. Типова організаційна структура комерційного банку. Структура апарату управління, структура, задачі основних функціональних підрозділів банку. Визначення філії, представництва, територіальне відокремленого безбалансового відділення, принципи їх функціонування.

Тема 4. Монетарна діяльність НБУ

Емісія грошей. Основні принципи організації готівкового грошового обігу. Основні принципи організації касових операцій. Основні принципи організації емісійно-касових операцій. Організація міжбанківських розрахунків. Прямі кореспондентські відносини. Система розрахункових палат НБУ. Техніка здійснення міжбанківських розрахунків.

Тема 5. Роль НБУ в обслуговуванні державних фінансів

Кредитно-розрахункове обслуговування уряду. Внутрішній і зовнішній борг. Грошово-кредитна політика. Обов'язкове резервування. Процентна політика. Операції на відкритому ринку.

Тема 6. Політика НБУ в сфері валютного регулювання

Валютна політика як основа валютного регулювання і контролю .Становлення системи валютного регулювання в Україні. Класифікація і характеристика методів валютного регулювання. Курсова політика національного банку України. Формування та управління золотовалютним резервом країни. Регулювання Національним банком України поточних валютних операцій. Регулювання НБУ валютних операцій, пов'язаних з рухом капіталу. Регулювання НБУ валютних операцій, пов'язаних з рухом капіталу. Повноваження Національного банку України у сфері валютного контролю

Тема 7. Регулювання банківської діяльності

Регулювання банківської діяльності, його суть та форми. Регулятивний капітал банку: призначення та порядок визначення. Економічні нормативи капіталу банк . Економічні нормативи ліквідності. Нормативи кредитного ризику. Нормативи інвестування.

Тема 8.Формування ресурсів комерційних банків

Економічна характеристика та склад ресурсів комерційного банку. Банківський капітал та його внутрішня структура. Функції основного, додаткового та субординованого банківського капіталу. Аналіз достатності капіталу банку. Методи управління банківським капіталом в Україні та в міжнародній практиці. Сутність та склад пасивних операцій банку. Залучені та запозичені кошти банку

Тема 9.Організація активних операцій комерційних банків

Кредитна політика комерційного банку як складова його бізнес-плану. Класифікація банківських позичок та сучасні види кредитів. Аналіз структури кредитних вкладень. Аналіз кредитоспроможності позичальника та способи її оцінки банком. Оцінювання якості кредитного портфеля. Процес банківського кредитування. Кредитний ризик банку та способи його мінімізації. Методи управління проблемними кредитами та кредитним ризиком в цілому. Банківський контроль і кредитні санкції.

Тема 10. Операції комерційних банків в іноземній валюті

Економічний зміст валютного курсу. Режими та методики курсоутворення. Конвертованість валюти і її види. Пряма (європейська) та непряма (американська) система котирування валюти. Крос-курси валют та способи їх обчислення. Характеристика конверсійних (обмінних) валютних операцій. Відкрита валютна позиція банку, порядок її обчислення та

регулювання.

Тема 11. Банківські послуги

Економічні основи банківського лізингу та його форми. Лізингові операції та перспективи їх розвитку в Україні. Банківські гарантії та поручительства, як форми банківських послуг. Посередницькі, консультаційні та інформаційні послуги банків. Трестові послуги. Учасники факторингових операцій та зміст договірних відносин між ними. Характерні ознаки форфейтингу.

Тема 12. Фінансовий менеджмент банків

Поняття фінансової стійкості банку та фактори, що її визначають. Фінансова звітність та оцінювання прибутковості комерційного банку. Методи оцінювання фінансової стійкості банків та управління їхньою ліквідністю. Регулювання діяльності банків для забезпечення їхньої фінансової стійкості. Обов'язкове резервування як метод підтримання фінансової стійкості банків .

Нагляд та контроль за фінансовою стійкістю банків . Режим фінансового оздоровлення банків та заходи впливу щодо забезпечення їхньої фінансової стійкості.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Базова

1. Конституція України [Електронний ресурс]: за станом на 02 вересня 2013 р. / Верховна Рада України. – Офіц. сайт. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%EA/96-%E2%F0>.
2. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]: за станом на 01 вересня 2013 р. / Верховна Рада України. – Офіц. сайт. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2542-14>.
3. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]: за станом на 01 вересня 2013 р. / Верховна Рада України. – Офіц. сайт. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
4. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]: за станом на 01 вересня 2013 р. / Верховна Рада України. – Офіц. сайт. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>.
5. Закон України «Про цінні папери і фондовий ринок» від 23.02.06р.// Відомості ВР України. - 2006. - №38.

6. Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 р
Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 20.03.91 //
Закони України.-К., 1996. -Т.1.
7. Закон України "Про іпотечне кредитування, операції з
консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати" від 19.06.
2003 79-ІУ (зі змінами та доповненнями).
8. Закон України "Про фінансово-кредитні механізми і управління
майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю" від
19.06.2003 № 978-ІУ (зі змінами та доповненнями)
9. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або
визнання його банкрутом» від 30.06.1999. № 784 // Відомості ВР
України. - 1999. - № 22.
10. Закон України «Про страхування» від 7.03.96 // Відомості ВР України.
- 1996. -№ 18.
11. Закон України «Про Національний Банк України» // Законодавчі та
нормативні акти з банківської діяльності. — 2002. — №5.
12. Закон України «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні» //
Законодавчі та нормативні акти з банківської діяльності. — 2001. —
№ 6.
13. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання
ринків фінансових послуг» // Відомості Верховної Ради України. —
2002. — № 1.
14. Постанова Кабінету Міністрів України та НБУ «Про сорок
рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з
відмиванням грошей (FATF)» // Офіційний вісник нормативно-
правових актів з митної справи, фінансів та бухгалтерського обліку.
— 2001. — № 24.
15. Методика розрахунку економічних нормативів регулювання
діяльності банків в Україні", схвалена постановою Правління НБУ
02.06.2009 р № 315
16. Методичні вказівки щодо організації, проведення інспекційних
перевірок та встановлення рейтингової оцінки банку: схвал.
Постановою Правління НБУ від 31.08.2007. № 312.
17. Положення "Про Комісію Національного банку України з питань
нагляду та регулювання діяльності банків", затверджене постановою
Правління НБУ № 189 від 21.05.2002 р
18. Положення про ведення касових операцій в національній валюті в
Україні". Затв. Постановою Правління НБУ від 19.02.2001 р. № 72 //
Законодавчі та нормативні акти з банківської діяльності. — 2001. —
№ 4.

19. Постанова Правління НБУ від 12.11.2003 № 492 " Про затвердження Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах
20. Положення про валютний контроль: Затв. Постановою Правління НБУ від 08.02.2000 р. № 49 // Законодавчі та нормативні акти з банківської діяльності. — 2000.—№5.
21. Положення про порядок формування обов'язкових резервів для банків України: Затв. Постановою Правління НБУ від 27.07.2001 р. №244 // Законодавчі та нормативні акти з банківської діяльності. — 2001. — № 7.
22. Інструкція з організації емісійно-касової роботи в територіальних управліннях НБУ: Затв. Постановою Правління НБУ від 01.08.2001 р. № 310.
23. Інструкція про організацію виготовлення, випуску в обіг і реалізації пам'ятних та ювілейних монет України: Затв. Постановою Правління НБУ від 07.11.2000 р. № 438 // Законодавчі та нормативні акти з банківської діяльності. — 2001. — № 12.
24. Положення про встановлення і використання офіційного курсу гривні до іноземних валют: Затв. Постановою Правління НБУ від 06.03.2001 р. № 98 // Законодавчі та нормативні акти з банківської діяльності. — 2001. — № 5.
25. Положення про порядок установа офіційних (облікових) курсів банківських металів: Затв. Постановою Правління НБУ від 07.11.2000 р. № 438 // Законодавчі та нормативні акти з банківської діяльності. — 2001. — № 4.
26. Положення "Про планування та порядок проведення інспекційних перевірок": затвердж. постановою Правління НБУ № 276 від 17.07.2001 р.// Законодавчі та нормативні акти з банківської діяльності. — 2001. — № 8.
27. Інструкція про порядок видачі індивідуальних ліцензій на здійснення інвестицій за кордон: Затв. Постановою Правління НБУ від 16.03.1999 р. № 122 // Законодавчі та нормативні акти з банківської діяльності. — 1999. — № 5.
28. Банківські операції [Текст]: Навч. посіб / Левандівський о.т., Деметер П.Е. – К.:ЦУЛ, 2012. – 463 с.
29. Белова І.В. Банківська статистика [Текст] / Белова І.В. – К.: ЦУЛ, 2014. - 431 с.
30. Белова І.В. Організація контролю в банку [Текст] : Навч. посіб. / Белова І.В. – К.: Кондор, 2014. – 302 с.

31. Григоренко Л.С. Банківські та кредитні відносини. Законодавство. Судова практика [Текст]: практ. посіб. / Григоренко Л.С. – К.: ЦУЛ, 2015. – 408 с.
32. Єгоричева С.Б. Організація фінансового моніторингу в банках [Текст]: Навч. посіб. / Єгоричева С.Б. – к.: ЦУЛ, 2014. – 292 с.
33. Єпіфанов А.О. Операції комерційних банків [Текст] : Навч. посіб. / Єпіфанов А.О. – К.: Каравелла, 2014. – 523 с.
34. Кузнецова С.А. Банківська система [Текст]: Навч. посіб. – К.: ЦУЛ, 2014. – 400 с.
35. Ковальчук К.Р. Банківські операції [Текст]: Навч. пос. / Ковальчук К.Р. – К.: ЦУЛ, 2013. – 162 с.
36. Прасолова С.П. Банківські операції [Текст]: Навч. пос. / Прасолова С.П. – К.: ЦУЛ, 2013. – 568 с.
37. Погореленко Н.П. Внутрішній аудит у банках [Текст] / Погореленко Н.П. – К.: ЦУЛ, 2015. – 272 с.
38. Сало І.В. Формування та реалізація кредитної політики банку [Текст] / Сало І.В. – К.: ЦУЛ, 2014. – 176 с.

Допоміжна

1. Бус. О. Оцінка прибутковості банку органами банківського нагляду / О. Бус // Банківська справа.- 2010. -№ 1. - С.41 - 52.
2. Долан З. Дж. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика / Долан З. Дж., Кемпбелл К. Д., Кемпбелл Р. Дж./ пер. с англ. В. Лукашевича и др.; под общ. ред. В. Лукашевича, М. Ярцева. — СПб., 1994.- 410 с.
3. Коваленко В.В. Банківська система України [Текст] : монографія / В. В. Коваленко, О. Г. Коренєва, К. Ф. Черкашина, О. В. Крухмаль. - Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2010. - 187 с.
4. Коваленко В.В. Банківська система України [Текст] : монографія / В. В. Коваленко, О. Г. Коренєва, К. Ф. Черкашина, О. В. Крухмаль. - Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2010. - 187 с.
5. Крупка М.І. Банківська система [Текст] : навч. посіб. / М. І. Крупка та ін. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. М. І. Крупки ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. - Л. : ЛНУ ім. Івана Франка, 2012. - 508 с.
6. Кузнецова С.А. Банківська система: у схемах і таблицях [Текст] : навч. посіб. / С. А. Кузнецова, Т. М. Болгар, З. С. Пестовська ; за заг. ред. д-ра екон. наук С. А. Кузнецової ; Дніпропетр. ун-т ім. Альфреда Нобеля. - Д. : Дніпропетр. ун-т ім. Альфреда Нобеля, 2012. - 319 с.
7. Энциклопедия банковского дела и финансов / под ред. Чарльза Дж. Вулфела. — М.: Корпорация «Фёдоров», 2000. -441 с.

2.3 «Страховання»

Тема 1. Економічна сутність страхування і його роль у ринковій економіці

Історія розвитку страхування в світі та в Україні. Необхідність страхового захисту як важливого засобу економічної безпеки суб'єктів господарювання та життєдіяльності людей на випадок шкоди, зумовленої ризиковими обставинами. Страхові фонди як матеріальна основа страхового захисту. Форми організації фондів страхового захисту. Самострахування, його джерела й межі доцільного застосування.

Виникнення та етапи розвитку страхування. Сутність страхування. Місце страхування в системі економічних категорій. Функції страхування. Сфери застосування страхування.

Принципи страхування: страховий інтерес, максимальна добросовісність суб'єктів страхування, відшкодування втрат у межах збитків, франшиза, суброгація, контрибуція.

Роль страхування в активізації бізнесу, економії коштів, що резервуються на покриття можливих утрат від непередбачених обставин, та в ефективнішому формуванні й використанні фондів соціального призначення, збільшенні обсягів інвестицій.

Тема 2. Класифікація страхування

Поняття класифікації, її наукове і практичне значення. Ознаки класифікації, історичні, економічні, юридичні.

Класифікація за об'єктами страхування. Галузі страхування: майнове, страхування відповідальності, особисте страхування. Види страхування. Класифікація за родом небезпеки: страхування ризиків від вогню, інженерних, сільськогосподарських, транспортних, фінансово-кредитних та інших ризиків.

Класифікація за формами проведення. Обов'язкове страхування. Добровільне страхування.

Класифікація за статусом страхувальника. Страхування юридичних осіб усіх форм власності. Страхування громадян.

Тема 3. Страхові ризики та їх оцінювання. Ризик-менеджмент

Поняття ризику в страхуванні. Ризик як ймовірнісний розподіл результатів діяльності; ризик як ймовірність відхилення фактичних результатів від запланованих; ризик як розподіл ймовірності збитків. Основні характеристики ризику. Рівень ризику. Частота ризику й розмір

шкоди.

Керування ризиком. Роль ризик-менеджменту у виявленні, розпізнаванні, ідентифікації та визначенні методів впливу на ризик. Виключення ризику. Активне й пасивне запобігання ризику. Суб'єктивні й об'єктивні ризики. Матеріальні й нематеріальні ризики. Чисті й спекулятивні ризики. Фундаментальні й часткові ризики. Визначення страхового ризику. Ознаки страхового ризику.

Специфіка ризиків у страхуванні майна, відповідальності в особистому страхуванні.

Оцінка ризику й визначення доцільності його страхування. Критерії визначення ціни страхування. Структура й основи розрахунку страхових тарифів.

Показники страхової статистики та їх місце в оцінюванні ризиків

Тема 4. Страховий ринок

Поняття страхового ринку, суб'єкти страхового ринку. Страхові послуги як об'єкти взаємовідносин страховиків і страхувальників. Роль посередників: страхових агентів і брокерів. Перспективи розвитку страхового ринку України.

Сутність і завдання маркетингу в страхуванні. План маркетингу. Інформаційне забезпечення маркетингових досліджень. Реалізація страхових послуг.

Страхові договори, порядок їх підготовки й укладання. Права й обов'язки сторін. Контроль за виконанням договорів.

Страхова послуга як специфічний ринковий продукт. Особливості реалізації страхової послуги і застосування маркетингу у страхуванні

Поняття комплексного страхового ринку і його компоненти. Тенденції розвитку страхових ринків інших країн світу

Тема 5. Страхова організація

Страхова індустрія як частина сфери послуг. Її організаційні форми. Порядок створення, функціонування і ліквідації страхових компаній.

Товариства взаємного страхування. Спеціалізація страховиків. Умови залучення іноземних інвесторів до створення страхових організацій.

Ресурси страховика: фінансові, матеріальні, трудові, інформаційні. Структура страхових компаній. Центральний офіс. Філіали й представництва. Управління страховою компанією. Страхові об'єднання.

Тема 6. Державне регулювання страхової діяльності

Необхідність і значення атестаційного регулювання страховою діяльністю.

Страхове законодавство як інструмент регулювання страхової діяльності. Структура страхового законодавства України

Орган нагляду за страховою діяльністю та його функції. Реєстрація та ліцензування страховиків. Контроль за діяльністю суб'єктів страхового ринку

Вплив норм міжнародного права на формування законодавчої та нормативної бази регулювання страхової діяльності в Україні.

Тема 7. Особисте страхування

Страхування життя і його основні види. Змішане страхування життя.

Довічне страхування. Страхування до одруження.

Страхування пенсій (ренти).

Обов'язкові види страхування від нещасних випадків і професійних захворювань. Страхування від нещасних випадків на транспорті, військовослужбовців і працівників ризикових професій.

Добровільне індивідуальне й колективне страхування від нещасних випадків.

Медичне страхування. Суб'єкти й об'єкти страхування. Умови обов'язкового медичного страхування. Добровільне медичне страхування.

Тема 8. Майнове страхування

Страхування майна юридичних осіб: об'єкти й суб'єкти страхування, страхові події, порядок укладання договорів, умови відшкодування збитків.

Особливості страхування сільськогосподарських підприємств: страхування врожаю сільськогосподарських культур та багаторічних насаджень, страхування тварин, страхування будівель та іншого майна.

Страхування технічних ризиків.

Страхування транспортних засобів: автомобільного та іншого наземного, морського, авіаційного транспорту. Страхування вантажів.

Страхування майна громадян: будівель і споруд, тварин, домашнього та іншого майна.

Тема 9. Страхування відповідальності

Страхування цивільної відповідальності власників автотранспортних засобів. Моторне (транспортне) страхове бюро і його функції. Міжнародна система «Зелена картка». Страхування відповідальності власників інших видів транспорту.

Страхування відповідальності роботодавців.

Страхування відповідальності товаровиробників за якість продукції.

Страхування відповідальності за забруднення довкілля.

Тема 10. Перестраховання і співстраховання

Необхідність і сутність перестраховання, стан і перспективи його розвитку, суб'єкти перестраховання. Ринки перестраховання. Вимоги, що ставляться до перестраховання ризиків нерезидентів.

Методи перестраховання. Факультативне перестраховання. Облігаторне перестраховання. Порівняльний аналіз методів перестраховання.

Форми проведення перестрахових операцій. Пропорційне перестраховання. Квотні та ексцендентні договори пропорційного перестраховання, їх характеристика, переваги та недоліки.

Непропорційне перестраховання: на базі ексценденту збитку, на базі ексценденту збитковості.

Регулювання процедури перестраховання в Україні.

Співстраховання і механізм його застосування.

Тема 11. Доходи, витрати і прибуток страховика

Особливості грошового обігу у страховій організації.

Склад доходів страховика. Доходи від страхової діяльності. Зароблені страхові премії, порядок їх визначення. Доходи від інвестування тимчасово вільних коштів. Витрати страховика: їх склад і економічний зміст. Собівартість страхової послуги. Виплата страхових сум і страхового відшкодування. Витрати на утримання страхової компанії.

Прибуток страховика. Визначення прибутку від страхової діяльності.

Розподіл прибутку. Оподаткування страхової діяльності.

Тема 12. Види і класифікація страхових резервів

Власні кошти страхової організації, їх склад і джерела формування. Страхові резерви, умови їх формування і розміщення. Технічні резерви, їх склад.

Тема 13. Платоспроможність страховика та умови її забезпечення

Платоспроможність страховика, умови її забезпечення.

Фактичний і нормативний запаси платоспроможності, порядок їх обчислення. Інші показники платоспроможності страховика

Тема 14. Фінансова надійність страхової компанії

Поняття фінансової надійності страховика та її значення. Чинники фінансової стійкості страховика. Формування збалансованого страхового портфеля. Відбір ризиків. Тарифна політика. Перестраховання як метод забезпечення фінансової надійності. Оцінка і контроль платоспроможності страхової компанії. Поняття платоспроможності та умови її забезпечення.

Показники платоспроможності. Показники платоспроможності українських страховиків. Оцінка платоспроможності в країнах Європейського союзу.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Базова

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>. 2.
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010р. № 2755-VI (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
3. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. № 1576-XII (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>.
4. Про затвердження Положення про обов'язкове особисте страхування від нещасних випадків на транспорті: Постанова КМУ від 14.08.1996 р. № 959 (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/959-96-п>.
5. Про затвердження Положення про порядок провадження діяльності страховими посередниками : Постанова КМУ від 18.12.1996 р. № 1523 (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1523-96>.
6. Про затвердження Порядку складання звітних даних страховиків : Розпорядження Держфінпослуг України від 03.02.2004 р. № 39 (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua/217.html>.
7. Про затвердження Рекомендацій щодо аналізу діяльності страховиків : Розпорядження Держфінпослуг від 17.03.2005 р. № 3755 (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua/files/RK-3775.pdf>.
8. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів : Закон України Закон від 01.07.2004 р. № 1961-IV (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1961-15/>.
9. Про страхування : Закон України від 07.03.96 № 86/96-ВР (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр/>.

10. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2664-14/>. 11. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

11. Базилевич В. Д. Страхова справа / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К.: Знання, 2002. – 203 с.

12. Балабанов И. Т. Риск-менеджмент / И. Т. Балабанов. – М.: ФИС, 1996. – 192 с.

13. Страховое право України: Підруч. для вищ. навч. закл. / Д. П. Біленчук, П. Д. Біленчук, О. М. Залетов, Н. І. Клименко. – К.: Атіка, 1999. – 368 с.

14. Бланд Д. Страхование: принципы и практика / Д. Бланд. – М.: ФИС, 1998. – 414 с.

15. Вовчак О. Д. Страхування / О. Д. Вовчак. – Л.: Компакт-ЛІВ, 2005. – 499 с.

16. Горбач Л. М. Страхова справа: навч. посіб. – 2-ге вид., випр. / Л. М. Горбач. – К.: Кондор, 2003. – 252 с.

17. Гинзбург А. И. Страхование: учеб. Пособие / А. И. Гинзбург. – СПб.: Питер, 2003. – 176 с.

18. Залетов О. М. Основи страхового права України: Навч. посіб. з комп'ютерним довідником «Дінай: Страхування» / За ред. Б. М. Данилишина. – К.: Міжнар. агенція «BeeZone», 2003. – 384 с.

19. Огляд міжнародного страхового ринку: кожна країна – своя історія, традиції та шляхи становлення // Страхова справа. – 2002. – № 3. – С. 40–45.

20. Орланюк-Малицкая Л. А. Платежеспособность страховой организации / Л. А. Орланюк-Малицкая. – М.: Анкил, 1994. – 152 с.

21. Приходько В. С. Бухгалтерський облік страхової діяльності: навч. посіб. – 2-ге вид., допов. і переробл. / В. С. Приходько. – К.: Лібра, 2002. – 216 с.

22. Слюсаренко О. Региональные рынки страхования в Украине: проблемы и перспективы развития / О. Слюсаренко // Финансовые услуги. – 2002. – № 7–8. – С. 6–11.

23. Страховий та інвестиційний менеджмент: підручник / В. Г. Федоренко, В. Б. Захожай, О. Г. Чувардинський та ін. – К.: МАУП, 2002. – 344 с.

24. 28. Страхування: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни. – К.: Вид-во КНЕУ, 2000. – 120 с.

25. Страхування: підручник / Кер. авт. кол. і наук. ред. С. С. Осадець. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К.: Вид-во КНЕУ, 2002. – 599 с.
26. Страхування: теорія та практика: навч.-метод. посіб. / Н. М. Внукова, В. І. Успенко, Л. В. Временко та ін.; За заг. ред. Н. М. Внукової. – Харків: Бурун Книга, 2004. – 376 с.
27. Филонюк А. Современные тенденции развития страхования / А. Филонюк // Страхова справа. – 2002. – № 3. – С. 6–9.
28. Шахов В. В. Страхование: учебник для вузов / В. В. Шахов – М.: ЮНИТИ, 2000. – 312 с.
29. Шумелда Я. П. Організаційні схеми страхування / Я. П. Шумелда, Т. Санговський // Фінанси України. – 2001. – № 12. – С. 135–141.

Допоміжна:

1. Александров В.Т. Страхова справа. Інтегрований навчальний комплекс : підручник. Автоматизована система навчання на CD та Інтернет-портал: У 2 кн. / В. Т. Александров, О. М. Бандурка, О. І. Ворона та ін. – Кн. 1 : Страхування. Страхові послуги. – К. : НВП «АВТ», 2003. – 640 с.
2. Базельський Комітет. Кредитні рейтинги та додаткові джерела інформації про кредитоспроможність // Фінансовий ринок України. – 2006. – № 5. – С. 34–37.
3. Баклаженко С. Страхова система України / С. Баклаженко // Страхова справа. – 2006. – № 3. – С. 54–58.
4. Белянкин Г. А. Платежеспособность страховой компании / Г. А. Белянкин // Фінанси. – 2006. – № 5. – С. 45–49.
5. Внукова Н.М. Управління розвитком ринків фінансових послуг: монографія / Н. М. Внукова, В. А. Смоляк, Ж. О. Андрійченко [та ін.] ; наук. ред. та кер. кол. авт. д-р екон. наук, проф. Н. М. Внукова ; Харківський національний економічний ун-т. – Х. : АдвА, 2009. – 195 с.
6. Внукова Н. Н. Кредитно-рейтинговая оценка страховщиков [Электронный ресурс] / Н. Н. Внукова, Н. И. Притула. – Режим доступа : www.belbroker.com.
7. Вовчак О. Д. Страхування : навч. посібн. / О. Д. Вовчак. – Львів : Новий світ-2000, 2006. – 480 с.
8. Временко Л. В. Регулирование страховой деятельности – взгляд страховщиков / Л. В. Временко, Д. Кондратенко // Insurance TOP. – 2005. – № 4(12). – С. 8–10. 25. Орланюк-Малицкая Л. А. Платежеспособность страховой организации / Л. А. Орланюк-Малицкая. – М. : АНКЛ, 2007. – 280 с.
9. Основи фінансового моніторингу фінансових послуг : навч. посібн./ Н. М. Внукова, Н. В. Кузьминчук, В. А. Смоляк та ін. ; за заг. ред. Н. М. Внукової. – К. : КНТ, 2008. – 136 с.
10. Ткаченко Н. В. Досвід оцінювання міжнародними рейтинговими

агентствами фінансової стійкості страховиків / Н. В. Ткаченко // Вісник КНТЕУ. – 2010. – № 1. – С. 69–83.

11. Ткаченко Н. В. Новітні підходи до оцінки платоспроможності страхових компаній в рамках Solvency II / Н. В. Ткаченко // Банківська справа. – 2010. – № 4. – С. 62–71.

12. Ткаченко Н. В. Рейтинг фінансової стійкості страхових компаній та основні підходи до його класифікації / Н. В. Ткаченко // Світ фінансів. – 2009. – №4 (21) – С. 182–190.

13. Фурман В. М. Страхування: теоретичні засади та стратегія розвитку : монографія / В. М. Фурман. – К. : Наукова думка, 2006. – 334 с.

14. Шумелда Я. Страхування : навч. посібн. / Я. Шумелда. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Тернопіль : Джура, 2006. – 497с.

3. ПРИКЛАДИ РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРАКТИЧНИХ (СИТУАЦІЙНИХ) ЗАВДАНЬ

Задача 1

Визначити показники ефективності використання оборотних активів, коли відомо, що обсяг реалізованої продукції за рік склав 5650 тис. грн., а середньорічні залишки оборотних активів становлять 394 тис. грн. Якою є тривалість обороту?

Методика розв'язання:

Ефективність використання оборотних засобів характеризується такими показниками:

1) коефіцієнт оборотності показує кількість оборотів оборотних засобів за рік і визначається відношенням обсягу реалізованої продукції за рік (РП) до середньорічної вартості залишків оборотних засобів (ОЗ_{ср}):

$$K_o = \frac{РП}{ОЗ_{ср}}; \text{ (обороти)}$$

2) коефіцієнт завантаження – це показник обернений до коефіцієнта оборотності та показує скільки оборотних засобів підприємства припадає на 1 гривню реалізованої продукції:

$$K_{зав} = \frac{ОЗ_{ср}}{РП} = \frac{1}{K_o}$$

3) тривалість одного обороту в днях, що визначається за формулою:

$$T = 360 \text{ (дні)}$$

$$T_o = \frac{360}{K_o}$$

Підставивши значення усіх показників у ці формули, отримаємо:

$$K_o = 5650 / 394 = 14,3 \text{ (обороти)}$$

$$K_{зав} = 394 / 5650 = 0,07$$

$$T_o = 360 / 14,3 = 25,2 \text{ (дні)}$$

Задача 2

Визначити собівартість реалізованої продукції та ціну одиниці продукції за умови, що:

- матеріальні витрати – 340,5 тис. грн.;
- витрати на оплату праці – 100 тис. грн.;
- відрахування на соціальні заходи (22 %) – ? тис. грн.;
- амортизація основних фондів – 28,6 тис. грн.;
- витрати на охорону праці та техніку безпеки – 9,8 тис. грн.;
- інші загальновиробничі витрати – 5,4 тис. грн.

Прибуток прийняти в розмірі 20% від собівартості. Річний випуск продукції становить 38000 шт.

Методика розв'язання:

Відрахування на соціальні заходи складають: $100000 * 0,22 = 22$ тис. грн.

Собівартість реалізованої продукції (С) складається з усіх витрат, тобто

$$C = 340,5 + 100 + 22 + 28,6 + 9,8 + 5,4 = 506,3 \text{ тис. грн.}$$

Собівартість одиниці продукції складає: $506300 / 38000 = 13,32$ грн.

Прибуток одиниці продукції складає: $13,32 * 0,2 = 2,66$ грн.

Ціна одиниці продукції складатиметься зі собівартості та розміру, тобто

$$\text{Цод} = 13,32 + 2,66 = 15,98 \text{ грн.}$$

Задача 3

Визначити рентабельність виробництва стола кухонного та суму прибутку від реалізації 5000 столів кухонних. Виробнича собівартість стола кухонного планується в розмірі 120,00 грн., а відпускна ціна столу – 145,00 грн.

Методика розв'язання:

Рентабельність окремих видів продукції (Рв) визначають за формулою:

$$R = \frac{P}{C_{\text{виробу}}} \times 100\%$$

П
виробу

С
виробу

и
р
о
б
у

де П і С виробу – відповідно прибуток і собівартість виробу (у грн.).

Підставивши значення показників у цю формулу, отримаємо:

$$R_{\text{виробу}} = (145 - 120) / 120 * 100\% = 20,8\%$$

Сума прибутку від реалізації 5000 столів становить:

$$П = (145 - 120) * 5000 = 125 \text{ тис. грн.}$$

Задача 4

Нехай функція споживання має вигляд:

$$C = 200 + 0,6 * Y; I = 500 \text{ млн. грн.}$$

Необхідно визначити рівноважний національний дохід і його зміну при зростанні інвестицій (I) на 100 млн. грн.

Методика розв'язання:

Інвестиції (I) дорівнюють заощадженням (S), тобто 500 млн. грн.

Споживання разом зі заощадженням дорівнюють доходу, тобто $C + S = Y$, звідси заощадження $S = Y - C$ або $S = Y - (200 + 0,6 * Y)$.

$$500 = Y - 200 - 0,6 * Y;$$

$$0,4 * Y = 700; Y = 1750 \text{ млн. грн.}$$

Визначаємо мультиплікатор за формулою $m = DY / \Delta Y$, звідси $DY = DY * m$. Мультиплікатор визначають за формулою $m = 1 / MPS$, а оскільки гранична схильність до заощадження (MPS) дорівнює 0,4, то $m = 1 / 0,4 = 2,5$, а

приріст рівноважного національного доходу після зміни інвестицій:

$$\Delta Y = 100 * 2,5 = 250 \text{ млн. грн.}$$

Задача 5

Припустімо, що Україна намагається стабілізувати співвідношення гривня/долар за умови, що ціни в доларах щорічно зростають на 7%.

а) Яким повинен бути рівень інфляції в Україні для здійснення стабілізації обмінного курсу валют?

б) Який повинен бути темп росту грошової маси в Україні, якщо співвідношення кількісної теорії грошей виконується в Україні та США при постійних поведінкових коефіцієнтах k , а економічний ріст в Україні складає 2% на рік?

в) Чи збережеться сталість поведінкових коефіцієнтів, якщо в Україні з'явиться тенденція до зниження процентних ставок?

Методика розв'язання:

а) Для здійснення стабілізації обмінного курсу валют рівень інфляції в Україні повинен бути близьким до рівня інфляції в США, тобто складати приблизно 7% у рік.

б) Сталість поведінкового коефіцієнту k дозволяє рівняння кількісної теорії грошей $M = k * P * Y$ для України переписати в темповому записі:

$$\Delta M / M = (\Delta P / P) + (\Delta Y / Y),$$

де $\Delta M / M$ – темп росту грошової маси в Україні; $\Delta P / P$ – рівень інфляції в Україні; $\Delta Y / Y$ – темп росту реального ВВП в Україні.

У зв'язку з тим, що $\Delta P / P = 7\%$, а $\Delta Y / Y = 2\%$, то $\Delta M / M = 9\%$, тобто темп росту грошової маси в Україні повинен складати 9% у рік.

в) Як тільки з'явиться в Україні тенденція до зниження процентних ставок, то одразу ж зросте співвідношення між поведінковими коефіцієнтами k у США та в Україні (відповідно) і виникне тенденція до відносного підвищення обмінного курсу долара (за інших рівних умов).

Задача 6

Припустімо, що атестаційний борг на початку поточного року становив

12 млрд. грн., а номінальний бюджетний дефіцит, створений протягом цього

року – 2 млрд. грн. Рівень інфляції в країні склав 15%. Визначити операційний дефіцит бюджету.

Методика розв'язання:

Операційний бюджетний дефіцит розраховують за такою формулою:

$$OBD = (BD - DG) \times \pi,$$

де OBD – операційний бюджетний дефіцит; BD – фактичний бюджетний дефіцит; DG – розмір атестаційного боргу на початок року; π – темп приросту інфляції за рік, %.

Підставляючи дані умови задачі у формулу, отримаємо:

$$OBD = 2 * 0,15 - 12 * 0,15 = - 1,5 \text{ млрд. грн.}$$

Задача 7

На основі наведених даних визначити доходи від основної операційної діяльності та від надзвичайних подій:

- надійшло страхове відшкодування та збитки від стихійного лиха – 2 000 грн.;
- реалізовано продукції – 3 500 грн.;
- надано послуг – 2 500 грн.;
- отримано дохід від реалізації запасних частин – 3 400 грн.;
- надійшло відшкодування від технічних аварій – 1 500 грн.;
- здійснено для замовників ремонтні роботи загальною вартістю 5 650 грн.

Методика розв'язання:

На сьогоднішній день до грошових надходження підприємств від операційної діяльності включають:

- виручку від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг.
- доходи від реалізації оборотних активів;
- доходи від операційної оренди, операційних курсових різниць;
- одержані пені, штрафи, неустойки;
- доходи від списання кредиторської заборгованості;
- одержані гранти, субсидії й інші доходи.

Таким чином, згідно умови завдання, дохід від операційної діяльності дорівнюватиме:

$$3500 + 2500 + 3400 + 5650 = 15050 \text{ грн.}$$

Доходи від надзвичайних подій включають відшкодування збитків від

надзвичайних подій, а також інші надзвичайні доходи. Отже, дохід від надзвичайних подій згідно умови завдання складатиме:

$$2000 + 1500 = 3500 \text{ грн.}$$

Задача 8

Сумарні резерви комерційного банку складають 220 млн. грн. Депозити дорівнюють 950 млн. грн. Обов'язкова норма резервування депозитів складає 20%. Як може змінитися пропозиція грошей, якщо банк вирішить використовувати усі свої надлишкові резерви для видачі позичок?

Методика розв'язання:

При нормі резервування $rr = 20\%$ сума обов'язкових резервів R ,
складе: $R = 950 * 0,2 = 190$ млн. грн.

Отже, надлишкові резерви дорівнюють:

$$E = 220 - 190 = 30 \text{ млн. грн.}$$

Якщо усі вони будуть використані для видачі позик, то додаткова пропозиція грошей може скласти:

$$DM = 30 * 1 / 0,2 = 150 \text{ млн. грн.}$$

У даному випадку ми можемо використовувати лише банківський мульти-плікатор $1 / rr$, оскільки не маємо даних про грошову базу та співвідношення готівка-депозити. Отримана сума є максимально можливим розширенням пропозиції грошей, якщо вони не виходять за межі банківської системи.

Задача 9

Національний банк купує державні облігації в комерційних банків на суму 100 млн. грн. Як може змінитися пропозиція грошей, якщо комерційні банки цілком використовують свої кредитні можливості, за умови, що норма резервування депозитів (rr) складає 0,1 (10%).

Методика розв'язання:

Купляючи облігації, Національний банк збільшує резерви комерційних банків на 100 млн. грн. У результаті в комерційних банків виникають зайві резерви, які вони можуть цілком використовувати для видачі позик. Максимально можливе збільшення пропозиції грошей складе:

$$DM = 100 * 1 / rr = 100 * 1 / 0,1 = 1000.$$

Задача 10

У таблиці наведено карту попиту на гривні:

Ціна гривні (у дол.)	2,0	2,1	2,2	2,3	2,4	2,5
----------------------	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Обсяг попиту на грн. (у млн. грн.)	200	190	180	170	160	150
---------------------------------------	-----	-----	-----	-----	-----	-----

а) Уряд України встановлює валютний курс на рівні: 1 гривня = 2,4 дол. Обсяг пропозиції гривень по цьому курсу дорівнює 180 млн. Чи повинен Національний банк у цій ситуації купувати або продавати гривні? Якщо так, то яку кількість?

б) Що відбудеться у цьому випадку з офіційними валютними резервами Національного банку? Як відбити цю зміну резервів у платіжному балансі?

Методика розв'язання:

а) при встановленому валютному курсі на рівні: 1 гривня = 2,4 дол., обсяг пропозиції гривень у розмірі 180 млн. перевищує попит на них, оскільки попит при такому курсі дорівнює 160 млн. грн. У цій ситуації Центральний банк повинен скупити надлишкові гривні в обсязі $180 - 160 = 20$ (млн.) в обмін на долари;

б) офіційні резерви Центрального банку зменшаться, тому що він купує національну валюту в обмін на іноземну. Зменшення резервів відбивається в платіжному балансі як кредит зі знаком плюс, тому що це експортподібна операція.

4. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ

Атестація здійснюється Екзаменаційною комісією (ЕК) після завершення теоретичної та практичної частини навчання за освітнім рівнем “бакалавр” з метою встановлення фактичної відповідності рівня освітньої та кваліфікаційної підготовки випускника вимогам освітньо-кваліфікаційної характеристики напряму підготовки. При атестації оцінюється рівень теоретичних, професійних знань, умінь та навичок випускників, передбачених освітньо-кваліфікаційними характеристиками фахівців з напряму підготовки “Фінанси і кредит”.

Оцінка результатів складання атестаційного екзамену здійснюється за 100- бальною системою контролю знань, прийнятою в університеті та національною шкалою і відображається у відповідних відомостях і протоколах роботи Екзаменаційної комісії (ЕК).

Усі екзаменаційні завдання, зазначені в екзаменаційному білеті (у тесті) з комплексного атестаційного екзамену з відповідної дисципліни є рівнозначними за їх внеском до загальної оцінки за екзамен.

Підсумкова оцінка комплексного атестаційного екзамену є середньозваженою оцінок за кожну складову екзаменаційного завдання.

Шкала оцінювання

100 - бальна шкала	Оцінка за національною шкалою	Визначення
90 – 100	відмінно	Відмінно – відмінна відповідь
83 – 89	добре	Дуже добре – вище середнього рівня з кількома помилками
76 – 82		Добре – в загальному правильна відповідь
68 – 75	задовільно	Задовільно – непогано, але з великою кількістю недоліків
60 – 67		Достатньо – відповідь задовольняє мінімальні критерії
1 – 59	незадовільно	Незадовільно - відповідь не

		задовольняє мінімальні критерії
--	--	---------------------------------